

DE POPPENORCHIS, *ACERAS ANTHROPOPHORUM* (L.) Ait f., IN NEDERLAND

door J. MENNEMA (Rijksherbarium, Leiden)

Terecht merkt de heer Bol in het Natuurhistorisch Maandblad van september 1970 op, dat het hem in de dusver verschenen artikelen van de heer Hilgers over de achteruitgang van de Orchidaceae in Limburg is opgevallen, dat, „de documentatie van het Rijksherbarium te Leiden . . . niet wordt genoemd . . . Door van deze documentatie gebruik te maken had het overzicht zeer aan volledigheid kunnen winnen”. Ik onderschrijf deze opmerking van ganser harte en ben eigenlijk een beetje bedroefd, dat de heer Hilgers deze goede raad niet heeft opgevolgd. Er is nu een reeks van publicaties verschenen, die door zijn onvolledigheid een niet geheel betrouwbaar beeld heeft gegeven over de achteruitgang van een plantenfamilie, die in de publieke opinie zo'n hoog aanzien heeft.

De onvolledigheid, waar zoals gezegd de heer Bol reeds – helaas tevergeefs – op wees, wil ik graag aan de hand van de gegevens over één van de zeldzaamste orchideeën in Nederland, de poppenorchis, toetsen.

Allereerst stelt de heer Hilgers (1972), dat „het voorkomen van de poppenorchis in Nederland beperkt is tot het Krijtdistrict in Zuid-Limburg”. Dit is niet juist. In 1970 is deze orchissoort ook gevonden in Europa's rijkste duingebied, nl. het duingebied van Voorne (Ram & Sipkes, 1971). Hiermede is een bijna 60-jarige verwachting in vervulling gegaan. Immers, Heimans (1912) beschouwde de vondsten van *Aceras anthropophorum* in Limburg – de noordelijkste in Europa! – als een uitbreiding van zijn gebied naar het noorden en verwachtte, dat „onze duinen ook wel hun beurt (zullen) krijgen”. Zelfs weet Sipkes (1972) te melden, dat op 1 km van de eerste vondst op Voorne een tweede vondst is gedaan! De uitbreiding van deze – ook buiten Nederland – zeldzame orchidee in noordelijke richting lijkt dus nog niet gestopt.

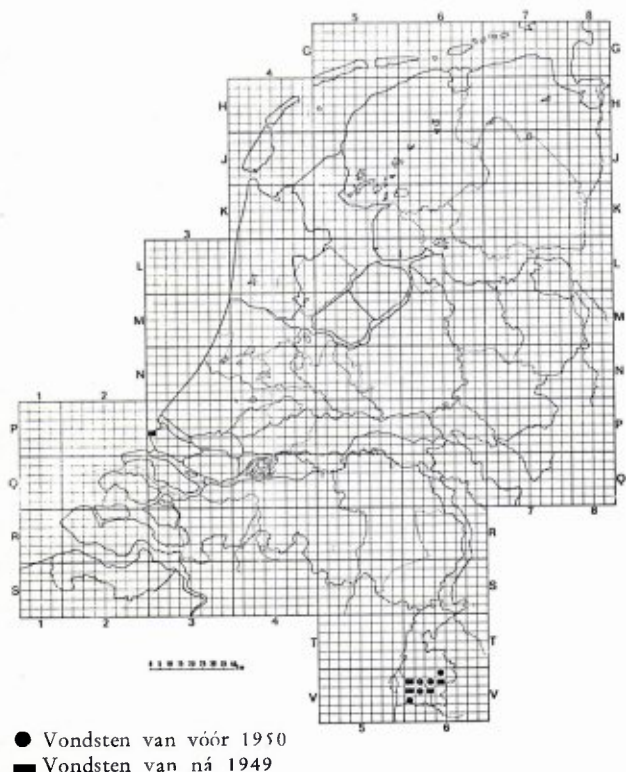
De Zuidlimburgse vondsten behandelt de heer Hilgers eveneens onvolledig. Zo vermeldt hij niet de betrouwbare opgave van een vondst in de zuidrand van het Eyserbos in 1952 (van Ooststroom & Reichgelt, 1954). Opmerkelijk is voorts, dat de heer Hilgers niet noemt de opgave van Maastricht, op 17 mei 1950 vermeld in het Natuurhistorisch Maandblad (!) (Janssen, 1950), alsmede die van oudere vondsten in het Limburgse ten westen van de Maas nabij Maastricht: „Sint Pietersberg tussen de Roode Haan en Caastre” (van den Bosch, 1850; Heukels, 1902). Nu kunnen de vondsten op de Sint Pietersberg mogelijk niet op Nederlands, maar op Belgisch grondgebied zijn gedaan. Toch zou ter wille van de volledigheid een opmerking hierover in de publicatie van de heer Hilgers op zijn plaats zijn geweest.

Verder zouden volgens de heer Hilgers van de 10 bekende vindplaatsen er nog slechts 2 over zijn (waarvan hij er één, de Zurendries in het Savelsbos te Gronsveld, een dubieuze noemt, omdat de soort hier wellicht zou zijn aangeplant; wat geeft hem aanleiding dit te veronderstellen?). Ook ten aanzien van deze mening van de heer Hilgers ben ik tot een andere conclusie gekomen, nadat ik het verspreidingskaartje ¹⁾ van de poppenorchis voor de Atlas van de Nederlandse Flora (Mennema, in voorb.) heb gereed gemaakt (fig. 1).

Het plantekaartje toont aan, dat *Aceras anthropophorum* in Nederland ooit in 10 uurhokken ²⁾ is aangetroffen; sinds 1950 is hij in 5 van deze uurhokken niet terug gevonden. Dat de poppenorchis op een groeiplaats niet wordt teruggevonden, behoeft, tenzij de groeiplaats ingrijpend is veranderd, overigens nog niet te betekenen, dat hij aldaar voorgoed is verdwenen, daar de soort op bekende groeiplaatsen gedurende lange tijd kan ontbreken om vrij plotseling te

¹⁾ In het verspreidingskaartje zijn de dubieuze vondsten van de Sint Pietersberg, alsmede vondsten in Nederlandse uurhokken, maar juist op buitenlands grondgebied gelegen, zoals nabij Epen en Vaals, niet opgenomen.

²⁾ Het aantal werkelijke vindplaatsen is hoger, omdat in één uurhok meerdere vindplaatsen kunnen zijn gelegen.



worden teruggevonden: de heer Hilgers illustreert dit zelf met de vondsten op en nabij de Putberg. De cri-de-coeur tenslotte, die de heer Hilgers slaakt „dat de natuurbescherming de grootst mogelijke moeite (moet) doen om de laatste twee vindplaatsen niet verloren te laten gaan”, doet met een werkelijk totaal van vijf „recente” uurhokken wat vreemd aan, als hij de natuurbescherming hiermede wil opwekken deze gebieden aan te kopen. Immers, drie van de vijf recente vindplaatsen zijn reeds natuurreservaten: Savelsbos, Bemelerberg (deze noemt de heer Hilgers evenals de Zurendries een secundaire vindplaats) en het duingebied van Voorne. Zelfs vraag ik mij af, of het gebied op en nabij de Putberg wellicht ook beschermd is. Op 11 mei 1930 nl. besloot

het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg het „Acerasterreintje” in de buurt van Ubaghsberg aan te kopen (Waage, 1930), het terreintje, dat eerder in het Natuurhistorisch Maandblad „t plekje op de Putberg” werd genoemd (Waage, 1927). Over dit eerste natuurmonument van het Genootschap, dat in de naam de reden van de bescherming draagt, heb ik in de literatuur overigens niets meer kunnen terugvinden, ook niet in de diverse handboeken van Natuurmonumenten.

Resumerend kan worden gezegd, dat de poppenorchis niet alleen in Zuid Limburg voorkomt, maar ook in het duingebied van Voorne, dat de soort in Zuid Limburg oorspronkelijk niet van 8, doch van 9 uurhokken bekend is, dat het aantal recente vondsten (d.z. vondsten van na 1949) met Voorne mee 5 bedraagt en dat van deze groeiplaatsen er minstens 3, maar misschien 4 in een natuurreservaat liggen.

Literatuur

- Bol, J., 1970. — Aanvullingen op de Limburgse orchideeënflora. *Natuurh. Maandblad* 59(9), p. 121-122.
- Bosch, R. B. van den, 1850. — *Prodromus Florae Batavae* I, Leiden.
- Heimans, E., 1912. — Een verdwenen orchidee teruggevonden. *De Levende Natuur* 17(5), p. 102-104.
- Heukels, H., 1902. — Tot dusverre bekende groeiplaatsen der tot de bijgenoemde familiën behorende planten. *De Levende Natuur* 6(11), p. 250-253.
- Hilgers, J. H. M., 1972. — De achteruitgang van de Orchidaceae in Limburg XI. *Natuurh. Maandbl.* 61(1), p. 14-16.
- Janssen, J., 1950. — Lijst van gevonden Orchideeën in Limburg in 1950. *Natuurh. Maandbl.* 39(10), p. 100-101.
- Mennema, J., in voorb. — *Atlas van de Nederlandse Flora*.
- Ooststroom, S. J. van & Th. J. Reichgelt, 1954. — Nieuwe vondsten van zeldzame planten in Nederland in 1953. *De Levende Natuur* 57 (12), p. 234-239.
- Ram, R. & C. Sipkes, 1971. — Tijdelijke groeiplaatsen van de Poppenorchis op Voorne in relatie tot de konijnenstand in 1960-'70. *De Levende Natuur* 74(7/8), p. 160-163.
- Sipkes, C., 1972. — *Aceras anthropophorum* (L.) Ait. f. op Voorne. *Gorteria* 6(1), p. 20.
- Waage, G. H., 1927. — Verslag van de jaarvergadering te Bemelen. *Natuurh. Maandbl.* 16(7), p. 85-87.
- Waage, G. H., 1930. — Ons 1e Natuurmonument. *Natuurhist. Maandbl.* 19(5), p. 49.